

ENERJİ DEVİ ENRON'UN ÇÖKÜŞÜ VE ETKİLERİ

D. Yener Özel – Maliye Bakanlığı Baş Hesap Uzmanı

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nde "11 Eylül" saldırılarından sonra finans alanında ikinci bir şok ülkenin en büyük enerji şirketlerinden Enron'un ülkeyi sarsan iflasının yarattığı sonuçlarla yaşanmaktadır. Söz konusu şirketi iflasa götüren süreç ve bu sürecin sonrasında ortaya çıkan gelişmeler, ABD'nin yanı sıra aynı zamanda dünya gündeminin de ilk sıralarındaki yerini almış bulunmaktadır. Tüm bu sonuçlarda da ekonomik ve hukuksal alanda yaşananlara ek olarak Enron'un gizli bağlantıları yavaş yavaş açılarak sorgulanmaya başlanan siyasal boyutu da etkin rol oynamaktadır.

Enron'un ortaya çıkardığı etki ve sonuçlar sayesinde aslında pek çok şeyin geç de olsa farkına varılmış oldu. Yıkılmaz ve sarsılmaz zannedilen pek çok Amerikan değer ve kültürü, sadece bir şirketin, "Enron"un, ancak tarih kayıtlarına geçecek tür ve büyüklükteki iflas talebiyle sarsılmaya başladı. "11 Eylül" sonrası dönem düşünülecek olduğunda bu durum, çok yeni bir şey olmamasına karşın Amerika için alışık olan bir durum değildi.

ABD'de muhasebe ve denetim kuruluşları ve bunlarla ilgili düzenlemeler başta olmak üzere sosyal güvenlik mevzuatı, hisse senedi ve bono piyasaları (kamu oyununun bilgilendirilmesi), resmi federal kuruluşlar, Amerikan siyaseti. ve finansmanı, kurumsal bankacılık gibi çok değişik alanlar Enron sayesinde sorgulanır oldu. Bunların yeniden gözden geçirilme veya tamamen kaldırılarak yeniden yapılandırılma ihtiyacı ortaya çıktı. Ancak Amerikan kurumsal kültürünü derinden etkileyen bu olay, dünyanın geriye kalanındaki özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından hiç de yabancı değildi. Ancak bu defa sahne ve oyuncular yer değiştirerek oyun dünyanın en gelişmiş ülkesinde sergilenir olmuştur.

Enron olgusu, kısmen global ölçekte olmak üzere ABD'de önemli etki ve sonuçlar doğurmuştur. Aşağıda önce Enron şirketi hakkında kısa bilgi daha sonrada genel olarak Enron'la ortaya çıkan sonuç ve gelişmeler irdelenmektedir.

ENRON ŞİRKETİ

ABD'nin Houston (Texas) merkezli şirketi, Enron; 1985'te iki doğal gaz şirketinin birleşmesiyle ortaya çıktı. Kısa müddet sonra Amerikan enerji piyasalarının serbestleşmesiyle serpidi ve gelişti. Future sözleşmeler adeta onun adıyla anılır oldu. ABD'de 1980'lerin ortalarında petrol fiyatları istikrarlı biçimde düşmeye başlamıştı. Doğal gaz alıcıları bu dönemde fuel-oil gibi alternatif ucuz enerji kaynaklarına yönelmeye başladılar. Tam bu sırada Enron öncülüğündeki endüstri şirketleri piyasanın kurallarından arındırılması (deregulation) için yoğun lobby faaliyetlerine girişmeye başladılar. Bunların sonucunda oluşturulan yeni piyasada da Enron (gelecekteki enerji teslimlerinde geçerli olacak fiyatlara garanti vererek) future sözleşmelere girişti. Hemen akabinde Enron, benzer fırsatı (future sözleşmeler) serbestleşen elektrik piyasasında da edindi.

1990'ların ikinci yarısında Enron, yeni piyasalara girerek faaliyetlerini genişletti. Enerjiye ilaveten, çelik ve orman ürünleri gibi endüstriyel ürünlerin ticaretine başladı. Yaklaşık 10 yıl kadar sonra şirket, faaliyet alanlarını daha da genişletmiş reklam amaçlı yayıncılık, internet bandwidth hizmetleri ile (kötü hava şartlarından kaynaklanan ekonomik riskleri sabitleyenler dahil) future sözleşmeler gibi geniş bir alana yayılmıştı.

Sonuçta 1980'li yılların küçük çapta bir boru hattı şirketi Enron, kısa bir sürede (2000 yılı) toplam geliri 100 milyar doları bulan dünyanın sayılı en büyük enerji şirketlerinden biri haline gelmişti. Aynı yıl itibariyle temel verilerine bakıldığında toplam aktifleri 65.5 milyar dolar ve toplam çalışan sayısı 19.000'e yaklaşmıştı.

2001 yılının Ekim ayında şirketin denetçi firması Enron' un iştiraklerinden bir bölümündeki borç ve zararların Enron 'un mali tablolarında yer alması gerektiğini kamuoyuna duyurduğunda bunun anlamı; Enron'un dönem faaliyetlerinin 1 milyar dolarlık zararlar sonulanmasıydı. Bu beklenmedik gelişme üzerine Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu olarak ifade edilebilecek SEE (The Securities and Exchange Commission) ve ondan sonra da olayın ciddi boyutları üzerine Adalet 'Bakanlığı ile ABD Kongresi'nin soruşturmaları birbirini izledi.

Soruşturmalarla birlikte Enron 'un hisseleri ve bonoları değeri kaybetmeye başladı. Şirket derecelendirmeleri aşağı çekildi.

En büyük rakibi Dynegy'le olan birleşme görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı. 02.12.2001 tarihine gelindiğinde Enron'un iflas başvurusunda bulunmaktan başka çaresi kalmamıştı. Bu başvurudan hemen sonra SEC, soruşturmayı Enron'un denetçi firmasını içerecek şekilde genişletti. Soruşturmanın ilk ortaya çıkardığı sonuçlar açıklandığında gerçekten Enron da önemli şirket evraklarının imha edildiği hatta bu eylemlerin soruşturma sürecinde sürdüğü ortaya çıktı.

A-BANKALAR

Enron, ABD'nin en büyük bankalarından önemli miktarlarda krediler kullanmıştı. Kesin miktarı henüz belirlenememekle birlikte borçlarının" önemli miktarının teminatsız olması, bankacılık piyasasında neler olduğu sorusunu da akla getirmektedir. Enron ' a en büyük borç verenlerin başında J.P. Morgan Chase gelmektedir. Adı geçen banka 2002 başı itibariyle Enron' da 456 milyon dolarlık kayba uğradığını duyurdu. Diğer bir alacaklı banka olan Citigroup ise kayıp miktarının aynı tarih itibariyle 228 milyon dolar olduğunu bildirdi. Bank of Amerika'da Enron'a 200-300 milyon dolarlık kredi verdiğini duyurdu.

Enron'un bankalara olan borçları tam olarak belirlenmiş olmamakla birlikte çok sayıda bankanın büyük İktidarlardaki alacakları nedeniyle bir kredi riskiyle karşı karşıya kaldığı söylenebilir.

B- ŞİRKET ÇALIŞANLAR

Enron'un ilk etkisi şirket çalışanları üzerinde oldu. Binlerce Enron çalışanı işsiz kaldı. Çalışanlar işlerini kaybettikleri gibi aynı zamanda yıllardır biriktirmiş oldukları emeklilik kesintilerini Enron hissesine yatırarak kaybettiler. Birikintilerini değerlendiren Enron çalışanlarının hisse senetlerini 50 dolarlık fiyatın altında satabilmeleri de kısıtlanmıştı. Dahası şirket çalışanlarını hisse almaya yönlendiren Enron'un üst yönetiminin ellerindeki hisseleri herhangi bir kısıtlama olmaksızın paraya çevirerek iflas öncesinde büyük paralar kazandıkları söylendi.

Böylece üst düzey personel dışında Enron çalışanları Enron 'un yüksek riskine maruz kalan taraflardan bir grubu oluşturmuş oldu. Tüm bu söylentilerin ardından çalışanların emeklilik kesintileriyle ilgili düzenlemelerin de yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ortaya çıktı.

C- YATIRIMCILAR

Bugün gelinen noktada Emon hissesi değerinin hemen hemen tamamını kaybederek yatırımcılarını dev zararlara uğratmış durumdadır. 16.10.2001'de 34 dolardan başlayan düşüş bugün 0.15 dolar seviyesine gerileyerek milyarlarca dolarlık değeri kaybıyla sonuçlanmıştır." 2000'de Fortune Dergisi tarafından dünyanın en iyi 500 şirketi arasında 7. seçilen şirket hisselerinin New York Hisse Senetleri Piyasasından (NYSEStock Exchange) çıkarılması beklenmektedir.

Sonuçta Enron'un iflasıyla ortaya çıkan gerçekler Amerikan şirketlerinin en önemli kaynağı olan borsa yatırımcılarını ürkütecek sonuçlar doğurmuştur.

D- DENETÇİ FİRMALARIN SORUMLULUĞU

Emon'un denetçi firması geçen yılın Ekim ayında Enron'un beyan ettiği gelirden çok daha az bir gelirin olduğunu bildirdiğinde gözler denetçi firmaya çevrilmişti.

Emon'un resmi belgelerde sahtekarlık yaparak gelirlerini yüksek gösterdiği ve bu yolla hisse senetlerinin değerini yapay olarak arttırdığı iddiası denetçi firmanın güvenilirliğini de zedelemiş; bu durum, gerek danışmanlık gerekse denetim şirketinin de soruşturma kapsamına alınması sonucunu doğurmuştur. Enron'un denetimini 16 yıldır yapan denetçi firma, Enron' da aynı zamanda danışmanlık hizmeti de gerçekleştirmiştir.

Şirketin denetimini üstlenen kurumun şirketle ilgili pek çok bilgiyi imha ettiğinin soruşturmalar sürecinde ortaya atılması sonrasında bile federal yasağa rağmen, şirkette evrak imhasının sürdüğü iddia edilmektedir.

Emon'un muhasebe yöntemleri üzerinde soruşturma Ekim 2001 'de açıldı. Kasım ayı içinde soruşturma, sorumlu denetçi firma denetimini de içerecek şekilde genişletildi. Soruşturmaların ilk sonuçlarıyla birlikte Amerikan dev gıda üreticisi "Hershey"ın Mart 2002'de, 70 yıldan daha fazla zamandır birlikte çalıştıkları denetçi firmayla olan iş ilişkisine devam konusunu hisse senedi sahiplerinin oylamasına sunma kararı dikkat çeken önemli bir gelişme olarak görüldü.

Denetçi firma kötü bir biçimde zarara uğrayan ünüyle ciddi problemlerle yüz yüze kalmaktadır. "Beş büyük"lerden (Five Bigs) biri olarak kabul edilen denetçi firmanın geleceğiyle ilgili öngörüler denetim ve muhasebe alanında sadece ABD'de değil aynı zamanda dünyada da yeni gelişmelerin yaşanabileceğinin habercisi durumundadır. Bu bağlamda Emon'un denetçi firmasının hisselerinin tamamen ya da kısmen satılabileceği de gelecek günlerin önemli gündem maddelerinden biri olarak görünmektedir. Gerçekten geçen Mart ayının (2001) başlarında denetçi" firmanın beş büyüklerden (Five Bigs) diğer bir denetçi firmayla birleşeceği haberleri basında yer almaya başladı.

Anlaşılan o ki; Enron'un iflası ve denetçi firmanın akıbeti dünya çapında beş büyüklerden oluşan denetim endüstrisinde taşları yerinden oynatacak gibi görünmektedir.

SONUÇ

1990'lı yıllarda Amerika'nın en hızlı gelişen şirketi olan ve sürekli en büyük 10 şirketi arasında yer alan Enron iflas ettiği takdirde, ABD tarihinin en büyük iflası gerçekleşecektir. BankruptcyData.com'a göre 51 milyar dolarla dünya tarihinin bugünkü en büyük iflas vakası olarak tescil edilen (1987) Texaco Ine.'in iflası bile Enron İflasının gerisinde kalacaktır. Bu nedenle Enron dünya ekonomi tarihinin en büyük iflaslarından biri olarak tarih kayıtlarına geçmeye en yakın adaydır.

Enron'la birlikte yatırımcı güvenliği gibi pek çok hassas Amerikan değer ve varlığı da kaybetti. Aslında bu açıdan Enron olgusu bize, yani Türk halkına, çok yabancı gelmemektedir. Aynen "11 Eylül" terörist saldırılarını uzaktan seyrettiği gibi Ülkemiz özellikle kişisel yatırımcıların (manipilasyonlar veya diğer yollardan) zarara uğratılmasını da aynı biçimde izlemektedir. Değeri 60 dolarlardan birkaç sente gerileyen "Enron", bu tip olayların sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan hukuk ve ekonomi sistemlerine özgü olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Makale için ekodialog.com 'a teşekkür ederiz.